

JORDÁN TAMÁS

Ki vagyunk osztva

– 1 treff.

– Mondja, kedves fiatalember, ez maguknál mit jelent?

– Induló erő, és nincs ötös szín.

– A treff az lehet ötös, vagy hosszabb?

– Igen, az a következő licitből kiderül.

– Köszönöm szépen.

Bridzsverseny.

Fogatok a helyükre, starthooooz!!!

Lóverseny.

Előbb a bridzsversenyről.

A csapatunk az évfolyamtársaimból állt össze. 1962-ben vagyunk. Nincs messze se '56, de még '45 se. Budai úri fiúk, a Közlekedési és Műszaki Egyetem hallgatói. '45 előtt egyik nagyapám győri bútorgyáros, a másik Győr város polgármester-helyettese, apám gyárigazgató volt. X-es származás, az új rendszerben a család megbízhatatlan személyekből állt. Kitelepítés, racizás. (Racionalizálás = olyan munkakörbe helyezés, ahol ugyan kicsi a fizetés, de garanciát jelent, hogy az osztályidegen elem nem lesz veszélyes a szocialista társadalomra.) Öten vagyunk gyerekek, én a legidősebb. Nagy szegénység, de hihetetlenül leleményes háztartás. Zsíros kenyér mustárral (a szerencsésebbnek sercli),

sült krumppli hagymával, rántott tehéntőgye, lóhús, lókolbász. Köménymagveles és paradicsomos káposzta feltét nélkül.

Otthon semmi politizálás. Rádióra tapasztott füllel ugyan nagyapa és apu hallgatták a zavaró hangoktól szinte érthetetlen Szabad Európát, de szigorúan tilos volt erről másoknak beszélni. Előttünk semmi komment, megjegyzés nem követte a szabad világból megszerzett híreket. Mélyen vallásosak (katolikusok), és nyilvánvalóan megrögzött reakciósook voltak. Hogy mit gondolnak a minket akkor körülvevő világról, arról szinte fogalmunk sem volt, de abban biztosak lehettünk, hogy az, amit ők gondolnak, szöges ellentétben van azzal, amit az iskolában tanultunk. Apámnak életünk végéig hálásak lehetünk azért az elvért, melyet következetesen és nagy szigorral betartatott velünk. „A származásotok miatt szinte lehetetlen, hogy tovább tanulhassatok. Egyetlen esélyetek az, ha mindig ötösrre feleltek és végig kitűnő a bizonyítványotok.” Nem volt nehéz betartani. Amennyire rossz volt a származásunk, annyira jók voltak az értelmi képességeink.

Szorgalmasan és eredményesen tanultunk. Felszívtunk mindent, amit az iskolában hallottunk. Igazi kettős nevelés. Otthon teljes titoktartás, semmi vélemény a világról, az iskolában egy varázslatos jövő képe. Út a kommunizmusba, a munka becsület és dicsőség dolga, a társadalmi egyenlőség már csak kéznyújtásnyi távolságra tőlünk, Rákosi a pajtásunk, Sztálin az apukánk.

„Reggel, mikor felébredek,
Kelet felé tekintetek,
Biborvörös az ég alja
Sztálin József lakik arra.
Sztálin József lakik arra,
Mindnyájunknak édesatyja
Hurrá!!!”

Mélyen hittem a szocialista tanokat, és nem értettem azokat az osztálytársaimat, akik az otthoni véleményeket magukkal hozva, kételkedő, sőt ironikus megjegyzéseket tettek. Otthon volt bennem e téren a legnagyobb feszültség; szántam és szinte szégyelltem szüleimet, hogy ennyire ostobán viszonyulnak a világhoz, nem érinti meg őket a varázslatos jövő képe.

Aztán jött '56. Tizenhárom éves voltam. A Budafoki úton, a Műszaki Egyetemen szemben laktunk. Ott álltunk az utcán, amikor elindult a gyűlésről az egyetemi ifjúság. Soha nem éreztem ahhoz foghatót, ami akkor, ott testet öltött. Őrzöm emlékeimben azt a hevületet, lendületet, emlékszem az elszánt tekintetekre. Apánk elvitt minket a Sztálin-szobor ledöntéséhez. Hálát kell adni Istennek, hogy része lehettem annak, ami a világ történelmében is nagy pillanatnak számít. Kevesen élnek már a szemtanúk közül. A szobor sokáig nem engedett. A drótkötelek elszakadtak, a köteleket vonó teherautók lerobbantak. Végül a csizmaszár fölött elfűrészelték „apukánkat”, és Sztálin nagy dörrenéssel a földre csapódott. Az emberek sirtak, ölelték-csókolták egymást. Mindenki mindenkinek a testvére volt. Egyszerre megvilágosodtam. Akkor, ott, az IGAZSÁG kézzelfogható volt. Esélyem sincs, hogy valaha ehhez hasonlót átéljek.

Aztán jött a Kádár-korszak és a gimnázium. Teljes csönd körbe-körbe. Tanulás, foci, az első csók és az első cigaretta. (Nagyon lassan közeledek az én szabadságomhoz, az én demokráciámhoz, az én polgári létezésemhez.)

A jövő akkoriban? Teljes bizonyosság abban, hogy színész legyek. Ezt senki se értette. Ma már a külsőm együtt van a korommal, akkor az érettségi képemen tizenöt éves kislfiúnak látszottam. Befelé forduló, félénk, zárkózott gyerek voltam. A beszédemet alig lehetett érteni, rettenetesen hadartam, gyakorlatilag se magánhangzóm, se mássalhangzóm nem volt. Egymásra torlódó hangok jöttek belőlem, ahogy az ősemberek kommuni-

kálhattak a barlang szájában. Mégis miért akartam színész lenni? Később elmondom, én is csak sokára tudtam meg.

Jelentkezés a Főiskolára, természetesen kirúgás az első rostán. Bálint András osztálytársam volt, ma is a legjobb barátok vagyunk. Együtt készültünk a felvételire, őt azonnal felvették. Megsajnálta engem, és tanácsolta, hogy menjek az Egyetemi Színpadra, „éppen most alakul az Universitas Együttes (az akkor még főiskolás Ruszt József rendez majd ott)”. Indok nélkül felvettek, valószínűleg működött bennük az ambíció, hogy az elesetteket felkarolják. Közben apám kívánságára jelentkeztem az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Általános Mérnök Karára – felvettek a geodézia szakra.

És elkezdődött életem legboldogabb évtizede. Egyetemi Színpad, Műegyetem, nagyon hamar a bridzs, és szorosan a nyomásban a löverseny.

Az Egyetemi Színpad a '60-as években az Aczél György-féle 3 t-ből a túrt kategóriába tartozott. Ez azt jelentette, hogy az egyre erősödő Kádár-diktatúrában itt egy kicsit szabadabban lehetett létezni. Szabad volt Ionescót játszani, máshol nem, lehetett Beatlest hallgatni, máshol nem, *Horizont* címmel futott egy beszélgetős értelmiségi műsor, ahol óvatos csomagolásban ki lehetett mondani olyan dolgokat, amelyekért máshol minimum őrizetbe vétel és kihallgatás járt volna. Ide járt a budapesti értelmiség színe-java. Fantasztikus nevekre, meghatározó személyiségekre emlékszem. Alfabetikus sorrendben: Aczél Endre... (És itt megálltam. Úristen, mennyi név kavarog. Biztos kihagyok néhányat, bele se kellene kezdeni. Viszont nem lehet nem megemlíteni őket. Hát akkor nyomás!) ...Ágh István, Antall József, Bába Iván, Bacsó Péter, Báron György, Bródy János, Cseh Tamás, Darvas Iván, Demszky Gábor, Déry Tibor, Dész László, Devecseri Gábor, Eörsi István, Esterházy Péter, Fejes Endre, Göncz Árpád, Halász Péter, Hermann István, Hernádi Gyula, Hont Ferenc, Horgas Béla, Huszárik Zoltán, Jancsó Miklós,

Jelenits István, Juhász Ferenc, Keresztury Dezső, Király István, Kocsis Zoltán, Koncz Zsuzsa, Konrád György, Kormos István, Kornis Mihály, Latinovits Zoltán, Lator László, Lázár Ervin, Maár Gyula, Mádl Ferenc, Makk Károly, Markó Iván, Marx György, Melocco Miklós, Mensáros László, Nádas Péter, Nádasdy Ádám, Nemeskürty István, Orbán Ottó, Ortutay Gyula, Pege Aladár, Petri György, Pilinszky János, Presser Gábor, Ránki Dezső, Sándor György, Sándor Pál, Sára Sándor, Sebő Ferenc, Sinkovits Imre, Spiró György, Sükösd Mihály, Szabó István, Szakcsi Lakatos Béla, Szécsi Margit, Szinetár Miklós, Szörényi Levente, Tandori Dezső, Vitányi Iván, Zsámbéki Gábor...

Akkor, ott, az Egyetemi Színpad falain belül az ügynökök feszült figyelmével kísért polgári demokrácia volt, és a törékeny szabadság érzete. Egész életemre hatással van az ebben a közegben eltöltött évtized (1961–1970). És közben fantasztikus előadások az Universitasszal. (Sajnos ez nem témája a mostani eszmefuttatásomnak. Egy kötetre való élmény.)

És közben az Egyetem. A geodézia. Nagyon megszerettem, diplomát is kaptam 1966-ban. Az írtam az előbb, hogy megszerettem; helyesbíték: imádtam. Mostanában az önálló este-men is szoktam mondogatni, hogy „szegények, nem tudják...” (csak nagy sokára bököm ki, hogy kikre gondolok...), fogalmuk sincs a drágáimnak, hogy mit veszettek, mármint a geodéták, hogy nem maradtam közöttük, hanem színész lettem. Hatalmas geodétakarrierről mondtam le, melynek nyilvánvalóan ők is a kárvallottjai.

És végre elérkeztünk a bridzshez. A szocialista rend feltételezett ellensége, az én volt győri polgármester-helyettes nagyapám volt fiatalkoromban a legjobb barátom. Nagy játékos volt. Bridzs, tarokk, sakk, pasziánsz. Nagyon sokat kibiceltem neki. Állandóan viccelt. Egyik ismétlődő tréfája a következő volt: amikor egy ideig pihentette a kártyákat, napokig nem pasziánszozott, azzal kezdett újra bele, hogy „gyerekek, előbb számoljuk meg a lapo-

kat, megvan-e mind a 104.” És egyesével lapozva mondta a számokat... 49... 50... 51... 52... ekkor megállt, huncut mosollyal ránk nézett, és azt mondta: „na, ha a fele megvan, akkor az egész is megvan!” Tőle tanultunk bridzsezni is. '45 után a bridzset be tiltották mint úri huncutságot. Korábban, a két világháború között, nagyon erős volt a magyar válogatott, intenzív volt a hazai bridzsélet. '59-ben indulhatott újra a versenyzés. Mi '62-ben csatlakoztunk, Jordán csapat néven indultunk a bajnokságon.

Egy-egy mérkőzés úgy néz ki, hogy két, egymástól jól elválasztott asztalnál ülnek a mérköző felek. Az egyik asztalnál egymással szemben ülünk a partneremmel, és az ellenfél két játékosa is szemben ül egymással. Észak, Kelet, Dél, Nyugat – ezek az elnevezéseink. Mondjuk én vagyok a Dél, a partnerem az Észak, az ellenfelek pedig a Kelet és a Nyugat. Megkapjuk a lapjainkat. Az ötvenkettes pakliból mindenki tizenhármat.

Elindul a licit, majd a lejátszás. (Aki nem tudja, hogy ezek mit jelentenek, ne is törődjön vele. A lényeg úgysem ezekben a szakokban van.) A jó messze lévő másik asztalnál ül az én csapatom másik két embere, és az ellenféltől is két játékos. A csapattársak egymással szemben. Na, most jön a lényeg. A bridzs ugyan kártyajáték, a sorstól függ, hogy milyen lapja van az embernek, mégsem szerencsejáték. Ugyanis az a leosztás, melyet mi játszottunk, átkerül a másik asztalhoz is, de ellentétes felállásban. Ami nálam volt, azt megkapja a másik asztal „Dél”-je, tehát az ellenfél játékosa, és értelemszerűen a mi csapatunk Északjának lapjai a másik asztal Északjához kerülnek, aki ott az ellenfelünk játékosa.

Tehát ugyanazt a leosztást kétszer játsszuk le, és rögzítjük az egyes asztaloknál elért eredményt. A különbség pontokban jelenik meg, és harminckét leosztás (parti) után az összesített pontok megmondják, ki lett a győztes. Aki nem ismeri az ott lévő aurát, annak nem is lehet elmagyarázni. Négy órán tart egy verseny. Négy óra feszült kontaktustartás a partnerrel, és minden rezdülésre fogékony figyelem az ellenfelek gesztusaira. Szent dolog a

házasság is, egy pillanatát sem szabad lebecsülni a házastársak egymás iránt érzett és mutatott figyelmének. Mégis... a bridzspartner iránt érzett gyengéd aggodalom, a törekvés az azonos hullámhosszra... hihetetlen összetartozást jelent. De, akárcsak a házasságban, itt is rettenetesen be lehet „gurulni”, szenvedélyesen ostromozni a másikat, ha valami hibát vétett. Aztán jön a megbocsátás és az újra összehangolódás.

A terem légköre ezekből a mozaikokból áll össze. Itt jelen van a polgári demokrácia. A játék maga polgári, és a viszonylatrendszer kétségbevonhatatlanul demokratikus. Csak a licit és a lejátszás számít, mindenki egyenlő. Ember és ember között csak az jelent különbséget, hogy az adott leosztásból ki „mit hoz ki”. A lapok tehetetlenek, mi vagyunk számukra a végzet.

Ez az utolsó mondat azért született meg, és azért kevertem bele a végzet szót, hogy alkalmat találjak arra, hogy egy, csak kevesek által ismert érdekes történetet beleszőjek írásomba. A *Színházi Élet* 1935. április 21–27-i számában, a bridzs rovatban Darvas Róbert, a rovat vezetője *Rögtönzés* című írásában mesélte el egy alkalmi vers születésének történetét.

„Egy kávéházban összeakadtam rég nem látott kedves barátommal, az egyik kitűnő költővel. Szó szót követett, ő a költő gondolkodásának nagy kapacitásával dicsekedett. Fogadást ajánlott, hogy tíz perc alatt bármely témakörből egy szonettet ír, melyben a végzet hatalmát fejezi ki. Megkötöttük a fogadást. Én persze a bridzs témakörét tűztem ki. Költőnk nyolc perc alatt készen volt az alábbi formás szonettel.

Osztás után

A kártya ki van osztva. Reszketünk,
Észak, Kelet, Nyugat és Dél kezében,
bubik, királyok, dámap jelmezében
s szótlanul várjuk, mit tesz végzetünk.

Ki vagyunk osztva. Megvan helyzetünk.
Mit tehetnénk a szabály ellenében?!
Mint mozdulatlan csillagok az égen,
változhatatlan rajzunk, jellemünk.

Vörösek és feketék, vérben, gyászban,
fényesre lakkozottan, lámpalázban
így kell kinek-kinek sorsára várni,

hogy boldogságunkat, mit rejt szerelmünk,
a gyönyörű sikert, mely megvan bennünk,
ki tudja-e a végzet licitálni.”

Nyolc perc alatt született egy egészen rendkívüli értékekkel rendelkező vers, és ennek, külön örömmre, a bridzs a témája. Nahát! Mire bukkantam?

Mert a vers szerzője nem más, mint József Attila.

Ő és a bridzs. Nem hittem volna, hogy tudja az elnevezéseket; Észak, Kelet, Dél és Nyugat. És esküszöm, hogy valóban részt a kezemben tartott Király, amikor az impassz őt satuba fogja. (Másoknak ezt egyáltalán nem kell érteni, a bridzsezők tudják, miről van szó.)

És akkor a lóverseny. Egy évfolyamtársam vitt ki először az ügétőre. Végignézttem öt futamot, és azt gondoltam, hogy ennél unalmasabb talán nincs is a világon. Három percig futnak a lovak, aztán huszónhét perc szünet. Bele kell dögleni. Különösen, ha esik az eső, fúj a szél, és rettentő hideg van. Aztán valahogy később megint kikeveredtem. Ekkor már kezdtek magyarázni az esélyekről, kezembe nyomták a *Turfot* (a lóverseny újságját a programmal), és rávettek, hogy fogadjak. Sajnos vagy nem sajnos, nyertem egy keveset. Megtetszett a dolog. Elkezdtem rendszeresen járni az ügétőre, egyre inkább értettem a dolgokat.

Hamar megismerkedtem a fogadási formákkal: tét, hely, befutó, hármás befutó. Utána már én is összehasonlítottam a futamban induló lovaknak az előző versenyeken elért átlagidőit, majd fontosnak tartottam tudni, hogy ki volt a kiszemelt ló anyukája, apukája. Nagyon gyorsan „szakértő” lettem, és megtanultam elviselni a vesztés hol fanyar, máskor keserű ízét, míg a váratlan kis nyereséget „persze” szócska kíséretében igyekeztem közömbösen a zsebembe gyömöszölni. Szeretném kidomborítani, hogy ebben az esetben is milyen ravaszul bújik meg az ördög a pici részletekben. Mint említettem, minden futam előtt nagyjából huszonzét perc idő van a rajtig. Ezt a közel fél órát először elviselhetetlenül hosszúnak tartottam. Nem kellett sok időnek elteltie, hogy rájőjjek, ez a huszonzét perc borzasztóan kevés arra, hogy az ember lelkiismeretesen felkészülhessen. Egy futamban általában tíz-tizenkét ló indul. Néha több, néha kevesebb. Rendelkezésre áll a közel fél óra. Elkezdjük az esélyek latolgatását. Kezdjük az 1-es számú lóval. Rezeda. Nem jó származás, az utolsó öt futamban helyezetlen, gyengék a kilométerátlagai. Semmi keresnivalója ebben a futamban. Nem kell vele foglalkozni. Vagy mégis? Hiszen az ideje futásról futásra egyre jobb. Ha most is javul, akkor már lehet esélye. Mit esélye? Még meg is nyerheti. Nyilván. Eddig „eldugták” a lovat, és majd most jönnek vele. Nahát! Hiszen megvan a nyerő. Őt kell játszani. Menjünk tovább! Foglalkozzunk a 2-es számú lóval. Kevély a neve. Tetszik. És az utolsó formái biztatóak. A 2-es startszám is növeli az esélyt, jó pozícióból indul. Hülyeség volt a Rezedával foglalkozni. Itt a Kevély. És ez így megy tovább. Sürget az idő, de minden indulót hasonlóan meg kell vizsgálni. Két-három perc erejéig minden benevezett lóról azt gondolja a játékos, hogy az lesz a nyerő. Végül aztán csak oda kell menni a kasszához, mert mindjárt indul a futam. Amíg haladsz a sorban előre, állandóan módosítod az elképzelést. Most már te következel. Már nincs idő mérlegelni, kérni kell a tikettet. Megjátsszod az 5-öst.

És: „Fogatok a helyükre, starthoooooz!” Elindul a mezőny. Az adrenalin a tetőfokon. Az 5-ös az első száz méter után az ötödik, de még minden lehet, mintha „megindult” volna... Ötszáz méter után még mindig az ötödik, de még most is minden lehet. Aztán látod, hogy a verseny minden pillanatában ötödik, és a célba is úgy érkezik, helyezetlenül. És akkor beléd csap a dermesztő felismerés: te a futam előtti latolgatásnál arra a lóra gondoltál, aki megnyerte a versenyt. Még a nevét is kóstoltgattad: „Léhűtő”. Igen. Világosan emlékszel, hogy a büfében a körözöttes zsemlet majszolva minden lenyelt falat után izlelgetted a nevet: Léhűtő. Hiszen te is az vagy, „Léhűtő”, gondoltad. És most a futam után nem érted, hogy a „Léhűtő” hogyan eshetett ki a fejedből, amikor a kasszához léptél. Arra gondolsz, hogy ennek csak pillanatnyi rövidzárlat lehetett az oka, ilyen hibát ezután már nem fogsz véteni; ha egyszer már rájöttél, hogy ki a nyerő, akkor azt fogod megjátszani. Mint most is, a következő futamban. Fel sem merül benned az a tény, hogy legalább két percig mindegyikről azt gondoltad, hogy ő a nyerő. Következésképp bármi legyen bármely futam eredménye, te azt gondold, hogy „hiszen tudtam”.

Nem kell sok időnek eltelnie, egyre több ismerősöd lesz. Otthonosan mozogsz közöttük, köszönsz, köszönnek. Mindenki barátos. Itt demokrácia van. Egyenlő mindenki. Nem számít, hogy az egyik vezérigazgató, a másik kocsikísérő. Tegeződtek. A sors kezében vagytok mindannyian. És a sors hol az egyiket, hol a másikat roppantja össze. Majd hol az egyiket, hol a másikat simogatja meg. Nincsenek társadalmi különbségek. Ahogy beléptél a lóverseny kapuján, szabad ember lettél, polgár és demokrata. Amikor kilépsz innen, minden megváltozik. Nem leszel se szabad, se polgár, se demokrata. ('60-as évek!)

És akkor, amivel még tartozom. A beszélni nem tudó, nyamvadt kis gyerek mi a fenének akart színész lenni? Akkoriban sem tudtam. Nem tudtam a kérdésre felelni. Negyvenéves elmúltam már,

Kaposvárrott játszottam mint ismert és elismert színész, amikor hirtelen rájöttem a magyarázatra. Említettem, mi vett körül gyerekkoromban. Szorongás mindentől. Állandó feszültség a tanulás miatt. Éber koncentráció, hogy mikor mit szabad mondani. És leginkább a Jóisten. Nekem azt az Istent tanították meg, aki látja a legjelentéktelenebb részleteket is, és bármely vétség miatt azonnal lesújt. Nem ismer kíméletet. A büntetése is a lehető legszigorúbb.

Ahogy mindezt sorra vettem, világos lett előttem, amit korábban nem tudtam: én rettevésben éltem gyerekkoromban. Mindentől félttem, szorongtam.

A hittantanár megértette velünk, hogy milyen is a hivatástudat. Egy metaforával érzékeltette: A tojásban kezdettől benne van a mag, és abból lesz a keltés után a kiscsibe. Tehát a gyerekben benne van a küldetés magja, és csak később derül ki, hogy mi kel ki belőle. Száz százalékig tudtam, hogy bennem egy papi mag van, és ha a fene fenét eszik, még ha nem is akarom, akkor is pap lesz belőlem. Minden más szívesebben lettem volna, mint pap. Mindennap azzal feküdtem le, hogy most még viszonylag rendben mennek a dolgok, de majd eljön a pillanat, amikor nekem kampec lesz. Pappá válok, és oda az életem.

Rátérek: túl a negyvenen megvilágosodtam. Annyira szorongó, annyi félelemmel teli és zárkózottan befelé forduló voltam gyerekkoromban, hogy sóvárogva vágyakoztam arra, hogy más legyek, felnőttnek ne maradjak ilyen. Tudat alatt a színészen találtam meg ezt a nagyon mást. Magabiztosan ott áll a fényben, lelkesednek érte, ő meg fölényes, de ugyanakkor rokonszenves mosollyal fogadja az áradó elismeréseket. A színész nagyon-nagyon más, mint amilyen én vagyok, és majd nyilvánvalóan maradnék is. Nincs más megoldás, színésznek kell lennem.

Sikerült színésznek lennem, de a szorongások, bár kisebb mértékben, megmaradtak. Az nyilván a génekben van, gondolom róla, az is egy magocska a tojásban. A szorongásoktól te egyedül

nem szabadulhatsz meg, attól csak egy egészen új világ tudna megváltani. De a világ tojásában nincs az a magocska, amelyből kikelhetne egy békés, szelíd, szabad, polgári, demokratikus rendszer.